

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE KADIN GİYSİLERİ VE SÜSLERİ

Şirin YILMAZ

Türk edebiyatının en büyük şairleri arasında yer alan, Türkçeyi büyük bir ustalikle kullanan ve aynı zamanda, hakkında en çok araştırma yapılan şairlerden biri olan Karacaoğlan, şiirlerinde büyük çoğunlukla, aşk ve tabiat güzelliği konularını işlemiştir. Bu konuları işlerken, yaşadığı devrin tarihi olaylarını aktarmış, içinde bulunduğu sosyal çevrelerin gelenek ve göreneklerini, eğlencelerini, inançlarını da dile getirmiştir. Karacaoğlan, tabiatla içiçe yaşayan ve çevresiyle ilgilenen; çevresinde gördüğü canlı-cansız her varlığı, mükemmel üslubuyla işleyerek şiirlerine konu yapan bir şairdir. Şiirlerinden anladığımızı göre Karacaoğlan, her ne kadar gezgin bir şair ise de daha çok Güney ve Orta Anadolu'da yaşamıştır. Bu nedenle, Karacaoğlan'ın şiirleri, özellikle bu bölgenin folkloru ve Güney Anadolu'da yaşanan göçebe toplum hayatı hakkında bize ayrıntılı bilgiler veren bir kaynak durumundadır. Bu açıdan ele alınıp taarandığı zaman, Karacaoğlan'ın şiirlerinde Güney Anadolu insanının günlük hayatla ilgili pekçok sahneyle beraber, maddi kültür unsurlarına ve bu unsurlar arasında da kadın giysilerine ve süslerine önemli yer verildiği görülmektedir. Giyim-kuşam ve süslenme, toplumdaki topluma değişmekle beraber, her bir toplumun kültürel ve sosyal birikimi ile güzellik anlayışı hakkında ipuçları veren unsurlardır. Güzeli aşık bir şair olan Karacaoğlan da, çevresinde gördüğü kadınların giysilerini ve süslerini son derece ahenkli ifadelerle, zaman zaman ayrıntıya girerek gözler önüne sermiştir.

Karacaoğlan'ın aşk konusunu yoğun olarak işlediği pekçok şiirinde inci ve sedef dişli, sultanikiraz dudaklı, siyah zülfüslü, topuklarını döğen mor belikli saçlı, top perçemli, yayla çiçeği kokulu, ceylan bakışlı, çift benli ak gerdanlı, kara gözlü, eğrice yaya benzeyen yıkık sarma kaşlı, keman kaşlı, aya benzeyen ağca gül yüzlü güzeller, giyim-kuşam gerekliliğinin yanı sıra, daha güzel görünme isteğinin sonucu olarak saç şekilleri vermek, başa türlü başlıklar takmak, göze, kaşa ve dudaca boyalar sürmek, çeşitli takalar takmak süretiyle süslenmeye de önem verir. Karacaoğlan, her ne kadar, birkaç şiirinde Yörük ve Afşar güzellerinden bahsederse de asıl, Türkmen kızları üzerinde durmaktadır:

"Türkmen kızı kantarlamış mayayı"

"Türkmen kızı bizle açtı arayı"

"Ala gözlü Türkmen kızı"

Türk dokumacılık sanatının gelişmesine paralel olarak, giysi yapımında kullanılan kumaşlar, çeşitlilik kazanmıştır. Karacaoğlan'ın kadın giyimlerinde de farklı türde kumaşlar görülmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Atlas: Atlas, parlak yüzlü, sık dokunmuş bir tür ipeklilik kumaştır. Özellikle Bursa'da yaygın olarak dokunan atlas, Güney Anadolu Türkmen hayatının gözler önüne serildiği Karacaoğlan'ın şiirlerinde en sık geçen kumaşlardan biridir:

"Ak topuk üzerinde atlas tumanı"

"Yarimin giydiği atlasın hası"

Atlas, elbise yanında, döşek yapımında da kullanılmaktadır. Döşegin yüzü atlasla kaplanır:

"Bir atlasın döşek olsun"

Basma: Basma, en az rastlanan kumaştır:

"Arkasına geymiş basma"

Çuha: Çuha, sık dokunmuş ince bir yünlü kumaş cinsidir. Karacaoğlan'ın şiirlerinde sık rastlanan bir kumaş cinsi değildir:

"Atlas çuhaynan da kantar evleri"

"Çuhalar giydirdim çifte benlime"

İbrişim: Bir tür ipeklilik, bu ipeklilik dokunan kumaşa da ibrişim denir. Türkmen kadınları, ibrişimi, şal yapmakta kullanırlar; bu ibrişim şal, bele kuşanır:

"Çiğ ibrişim pek yakışır beline"

"Geyinmiş kuşanmış ibrişim şalı"

"İbrişim kuşaklı ince bellidir."

Kadife: Türk giyim kuşamında önemli bir yeri olan kadife, Karacaoğlan'ın şiirlerinde en az geçen kumaş türlerinden biridir. O devirlerde, en çok Bursa, İstanbul, Bilecik ve Üsküdar'da dokunan kadife, Türkmenler tarafından da beğenilmiş ama konar-göçer hayatın gereklerine uygun olmayan bir kumaş olduğu için Güney Anadolu'da yaşanan göçebe Türkler'den pek rağbet görmemiş olsa gerektir:

"Kadife şairvari tül libasının"

Keten: Karacaoğlan'ın şiirlerinde keten kumaş, gömlek ve bir tür eşarp olan yağlık yapımında kullanılmaktadır:

"Al benekli keten olsun"

"Yar boynuna sarsa beni"

"Keten gömlek geymiş kolu salmalı"

Kutnu: Eni dar bir kumaş olan kutnu, sırf pamuk

veya ipekle karışık pamukla dokunmuş bir kumaş çeşididir. Karacaoğlan'ın dizelerinden anladığımız göre, kutnu, iç gömleği ve üç etekli elbise demek olan zıbın yapımında kullanılan bir kumaştır.

"Geyin kutnu kumaş karşında salın"

"Kutnu zubun geyime dedim geydin mi?"

"Kutnu zubun usul boya"

Atlas gibi, kutnu kumaş da döşek yapımında kullanılır:

"Döşeneli kutnu yüzü düşeğe"

Meles: Meles, elde eğrilmiş pamuk ipliğinden dokunan ve genellikle gömlek yapımında kullanılan bir kumaş türüdür:

"Meles gömlek geymiş holah gelin"

"Meles gömlek koç yiğidin konağı"

"Meles gömlek geymiş vücudu nazik"

"Meles gömleğini attın bilekten"

Sırmalı Kumaş: Sırmalı kumaş, Karacaoğlan'ın şiirlerinde en çok yer alan kumaşlardan biridir ve elbise yapımında kullanılır:

"Sırmalar geymişsin alın üstüne"

"Geydiğin elbise sırma tel gibi"

Bu örneklerde görüldüğü gibi, Türk dokumacılık sanatının ne denli gelişmiş olduğu, Karacaoğlan'ın şiirlerinden edindiğimiz sınırlı bilgilerden bile anlaşılacaktır:

GIYSİLER:

A. Gövdeye Giyilenler:

Karacaoğlan şiirlerinde, çeşitli kadın giysilerinden söz eder. Bunlar arasında iki tür iç giysi göze çarpar. Bunlar, kutnu kumaşından yapılan zıbın ile geniş kollu ve kol kenarları oyahı gömlektir. Gömlek, dış giysi olarak da kullanılır. Gömleğin altına "saya" adı verilen üç etek ya da şalvar giyilir. Diğer giysiler ise elbise, libas, don ve tuman adı verilen elbiselerdir. Bu giysilerin üzerine de önlük kuşanılır. Aynı zamanda, güzeller, sırma cepken de giymektedirler:

Saya: "Ak sayalar geyip karşında durma"

"Ak saya geyinmiş gelinlik kızlar"

"İnce belli, gök sayalı"

"Sırtına geyinmiş sırf mavi saya"

Don: "Mavi donlum salınıyor karşında"

"Acem gezsem mavi donlu var m'ola"

Libas: "Sevdiğim üstüne dört libas geymiş"

Şalvar: "Bir güzel gördüm de şalvarı parlar"

"Bir güzel gördüm de şalvarı parlar"

Önlük: "Kırmızı önlüklü yar isder gönül"

Cepken: "Sırma cepken ak kolları ilikler"

Karacaoğlan'da bu giysiler, rengârenktir ama ağırlık, kırmızı ile yeşildir:

"Al önlüklü mavi yazna"

"Beyaz geymiş alta üstü de mavi"

"Sırtına geyinmiş al ile moru"

"Donatayım yeşil ile al ile"

"Yakıştırmış yeşili ah"

"Sevmedim kara donu"

"Allı morlu türlü libas geyinir"

"Yeşilin üstüne al-incinir mi?"

"Gelin der ki: Giydüğümüz al olur"

Şiirler arasında yer alan bir dize, birisine karşı kızgınlığa tepki olarak al renk giysi giyildiğini düşündürmektedir:

"Kime kin ettin de geydin alları"

Bu giysilerin ön yüzlerini ve kol uçlarını birbirine tutturmak için dikilen düğmeler renklidir ve lâl, mercan, altın ve gümüşten yapılmıştır:

"Kız göğsünde düğme seçtim"

"Ak göğsün üstünde sandal düğmeyi"

"Ak göğsü bendi de gümüş düğmeden"

"Düğmeler diktireyim lâl ü mercan"

"Altın düğme dikmiş kırmızı yüze"

"Ak kolların sıkmış altın ilikler"

"Ak göğsün üstüne gümüş düğmesin"

B. Bulo Takılanlar:

Karacaoğlan'ın "Etekleri yere düşmüş sürünür" dediği elbiselerin beline kuşak ve kemer bağlanmaktadır. Kuşaklar, ipekten ve şaldan yapılmaktadır, saçakları yere kadar uzanır. Kemerler ise altın ve gümüşten yapılmaktadır; üzerleri sırmalı tellerle, değerli taşlarla süslüdür veya altınla savatlanmıştır. Altın ve gümüş madenlerinin ince işçilikle işlenerek süslenmesi, Karacaoğlan'ın yaşadığı XVII. yüzyılda Güney Anadolu'da yaşayan konar-göçer Türkler arasında maden sanatının ileri düzeyde olduğunun bir göstergesidir:

"İbrişim kuşaklı ince bellidir"

"İbrişim kuşak kuşanır,

Saçağı yere düşenir"

"İbrişim kuşak belinde"

"Şal kuşaklı ince belli bir gelin"

"Kemere sığdırmış şu ince belin"

"Altın kemer sıkmış ince belleri"

"Gümüş kemer ince bel ile oynar"

"Sırmalı tellerden altın savath

Kemer kuşak kızın belinde kaldı"

"İnce bel üstünde cevahir kemer"

C. Ayığa Giyilenler:

Kadınlar, ayaklarına hafif bir tür ayakkabı olan yemeni, altın ve gümüş nalın, mes, çizme ve konçlu bir tür çizme olan edik giymektedirler.

Yemeni: "Ayığına geymiş telli yemeni"

Nalın: "Geyin altın nalını dilber"

"Ayığına geymiş altından nalın"

"Som gümüşten döküreyim nalını"

Mes: "Güvercin topukla sarı meslinin"

Çizme: "Çizme alam ayığına geyersen"

"Kırmızı önlüklü sarı çizmeli"

Edik: "Sarı edik geymiş koncu dizinde"

(Devamı 29. sayıda...)